

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Lucia Husenicová
Článok / Article: Recenzia na knihu: Komparace sociálných utopií
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

HUSENICOVÁ, L. 2014. Recenzia na knihu: Komparace sociálných utopií. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 17, č. 1, 2014. ISSN 1335 – 2741, s. 186-190. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2014/HUSENICOVA.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: KOMPARACE SOCIÁLNIČH UTOPIÍ

BOOK REVIEW: COMPARISON OF SOCIAL UTOPIAS

Lucia Husenicová*

NAXERA, V. – STULÍK, O.: *Komparace sociálních utopii*. Brno : Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2012. 144 s. ISBN 978-80-904083-5-7.

Recenzovaná publikácia má ambíciu kategorizovať autormi vybrané utopické spoločnosti prostredníctvom vybraných faktorov, ako sú postavenie elity, štruktúra systému a usporiadanie spoločnosti. Zároveň, ako autori deklarujú, je ich cieľom vytýčiť hranice skúmania politickej vedy, ako aj poukázať na zmysel politického poriadku. V úvode autori venujú pozornosť vymedzeniu štruktúry celej knihy, ako i zdôvodneniu selektívnosti príkladov a všeobecnej charakteristike utópií a dystopii. Keďže sa v prípade utópií, ako ideálnych zriadení jedná o populárnu tému, autori sa na celý koncept pozerajú skôr kriticky, čo predstavuje prínos knihy pre ďalšiu odbornú diskusiu.

Jednotlivé časti knihy, zaoberajúce sa analýzou vybraných utopických zriadení, sú pre potreby komparácie štruktúrované podobne. Keďže cieľom každého zriadenia je zaistiť prežitie a udržanie sociálnej stability, autori venujú pozornosť štruktúre vládnucej elity, spoločnosti a organizácii moci. V tejto súvislosti považujú za potrebné poukázať aj na postavenie autora ako tvorca ideálneho zriadenia, ktoré odráža subjektívny charakter každej utópie. Ďalšou úrovňou analýzy je charakter systému. V prípade utópií ide o uzatvorený systém, fungovanie ktorého je zaistené cez rituály. Dôležitou zložkou analýzy utópie je organizácia spoločnosti a postavenie jednotlivca resp. úlohy, ktoré členovia spoločnosti majú, v snahe zaistiť jej plynulé fungovanie. Napriek tomu, že v prípade utópií hovoríme o ideálnych zriadeniach, ktoré zaisťujú sociálnu a ekonomickú rovnosť jednotlivcov, autori konštatujú, že utopické zriadenia sú kolektivistické a vyžadujú stabilitu čo do úlohy a zaradenia členov – popierajúce

* Mgr. Lucia Husenicová, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, lucia.husenicova@umb.sk.

individuálne preferencie a snahu o zlepšenie si postavenia, charakteristické pre liberálne spoločnosti dneška.

Pri komparácií zvolených utópií si autori vymedzili štyri kritériá, pričom prvé tri určujú mieru utopickosti na škále totalitárna ideológia a systémová/autoritárska mentalita, štvrté určuje charakter vládnucej elity a jej ciele. Prvým kritériom je uzavretosť systému, pričom autori vychádzajú z predpokladu, že v snahe udržať stabilitu zriadenia je utopická spoločnosť závislá na dominantnej ideológii, ktorej princípy určujú fungovanie celého zriadenia – v utópii je každé konanie politické. Druhým je kolektivismus ako princíp usporiadania spoločenského života, kde každý vykonáva funkciu dopredu mu v systéme priradenú, bez ohľadu na jeho individualistické preferencie – práva sú povinnosťami v prospech kolektívu. Tretie kritérium je rovnosťárstvo a to v ekonomickej a sociálnej oblasti, ktoré je garantované. Na základe týchto troch kritérií potom autori diferencujú utópie na *partikulárne* vyznačujúce sa totalitárnou ideológiou, tie ďalej delia na štruktúrne celistvé a štruktúrne čiastočné, podľa miery naplnenia vyššie uvedených kritérií. Druhou kategóriou je *potenciálna* utópia, ktorá umožňuje jednotlivcom väčšiu mieru slobody konania, tú je možné rozdeliť na autoritársky systém s proto-utopickým charakterom a autoritársky systém s definitívnou autoritou a utopickými prvkami. Štvrtým kritériom typológie, ktoré si autori zvolili, je skupina cieľov vládnucej elity. V tejto súvislosti hovoria o utópii timokratickej, kde elita má za cieľ uznanie, a to prostredníctvom moci, čiže stanovenia pravidiel, alebo prostredníctvom služby pre spoločnosť. Druhým typom je oligarchická utópia, v ktorej sa elita snaží získať materiálne výhody, tu hovoríme o priemyselnej alebo agrárnej spoločnosti.

Dystopia je autormi kategorizovaná podľa metódy vládnutia na technickú, a to scientickú, alebo matematickú a na epistemologickú, založenú na terore.

Druhá kapitola popisuje **Platónovu** predstavu ideálneho zriadenia, pričom autori konštatujú, že podľa stanovených kritérií je pomerne zložitú túto utópiu zaradiť. Nejedná sa totiž o jednotný systém, ale o vymedzenie dvoch skupín, ktoré sú síce závislé, ale vzájomne uzatvorené. Autori sa postupne zameriavajú na **Platónov** popis triedy strážcov, ktorú je možné označiť za politickú elitu, od spôsobu počatia, cez oblasti vzdelávania, až po podporu múdrosti a výkon činnosti strážcov, bez ohľadu na pohlavie. Následne sa venujú charakteristike ostatných skupín tvoriacich dokonalú obec, ich výchove ako i voľbe úradníkov. Autori prichádzajú k záveru, že v prípade **Platóna** je možné hovoriť o dvoch celkoch, ktoré však nepredstavujú samostatné utópie. Prvý tvorí uzatvorená

trieda strážcov s vnútornou hierarchiou, rovnosťou bez ohľadu na pohlavie, neexistenciou súkromného života a absolútnou politizáciou konania. Druhou entitou sú potom ostatné **Platónom** vymedzené triedy. V prípade oboch je možné ich hodnotiť ako štrukturálne čiastočné utópie, avšak ani jedna nespĺňa všetky prvky definície.

V tretej časti knihy sa autori venujú analýze dvoch stredovekých diel, *Utópii T. Moora* a *Sľnečnému štátu T. Campanellu*. Pri analýze ideálnych spoločností oboch autorov je sledovaná rovnaká štruktúra: celková podoba utópie, politické inštitúcie a usporiadanie spoločnosti. Autori poukazujú na to, že diela **Moora** a **Campanellu** predstavujú novú kapitolu v dejinách utopistického myslenia, keďže sa jedná v oboch prípadoch o spoločnosti, ktoré predstavujú ideál k existujúcemu politicko-spoločenskému zriadeniu renesančného obdobia. Pri porovnaní oboch spoločností autori najprv identifikujú spoločné prvky a teda systémy fungujúce na báze rovnosti, racionality a odstránení súkromného vlastníctva. Mechanizmy praktického fungovania sa však líšia. **Moorova Utópia** je z pohľadu vlády timokraciou založenou na službe. V *Sľnečnom štáte* vládne absolutistický Metafyzik, čiže sa jedná o vládu založenú na moci. Pri ostatných kategóriách sa obe ideálne zriadenia odlišujú v otázke rovnosti. V *Sľnečnom štáte* úplne zaniká súkromná sféra života jej členov, keďže podlieha úplnej kontrole vlády. Práve z tohto dôvodu je typologizácia tohto zriadenia zložitá, ale do určitej miery môže byť označená ako štrukturálne čiastočná. V prípade *Utópie* autori dochádzajú k záveru, že sa jedná o štrukturálne celistvý systém.

Štvrtá časť, najrozsiahlejšia, zameriava svoju analýzu na socialistické utópie 18. a 19. storočia. Boli reakciou na dôsledky spoločenských, ekonomických a politických zmien v Európe po priemyselnej revolúcii. Kapitola je rozdelená na dve časti, na francúzsky a anglický utopizmus, aj keď väčšina priestoru je venovaná francúzskemu mysleniu. Francúzski filozofi sú rozdelení na predstaviteľov utopického komunizmu, kam autori zaraďujú **G. Mablyho**, **F. Babeufa**, **L. Blanquiho** a **Morellyho**. Všetci označujú za pôvodcu zla súkromné vlastníctvo a pre každého ideálna spoločnosť sa vyznačuje spoločným vlastníctvom, reorganizáciou spoločenského života a jeho kontroly spoločnosťou. Najviac priestoru venujú autori **Morellymu**, ktorý nepopísal ideálnu spoločnosť, ale navrhol zákony fungovania novej spoločnosti, popisujúce a definujúce život jednotlivcov. Spoločnosť je organizovaná, každý v nej má svoju úlohu a každý sa podieľa na živote komunity. Voľby nie sú v tomto zriadení potrebné, pri riadení sa striedajú otcovia rodín. Každý člen spoločnosti vo veku od 20 do 25 rokov pracuje v poľnohospodárstve a to aj v tom prípade,

ak bol vhodným kandidátom na vedca. Samostatný priestor je venovaný **R. Owenovi**, ktorý hovorí o troch zlách, tými sú súkromné vlastníctvo, rodina a náboženstvo. **Owen** predstavuje pomerne detailný popis fungovania spoločnosti, usporiadania obce, fungovania vzťahov vo vnútri každej obce, ako aj medzi nimi navzájom. Rovnako ako **Morelly** prikladá význam poľnohospodárstvu a voľby nepovažuje za potrebné. Druhá skupina francúzskych autorov, označených ako utopickí socialisti je tvorená **H. Saint-Simonom**, **Ch. Fourierom** a **E. Cabetom**. Najväčší priestor v tejto časti autori venujú **Fourierovi** a jeho falangám, ktoré predstavujú ideálne usporiadanie spoločnosti. Poľnohospodárstvo považuje za rovnako dôležité ako **Owen** alebo **Morelly**, uvádza pravidlá výroby, ktoré je potrebné dodržiavať, na rozdiel od predchádzajúcich dvoch neodmieta súkromné vlastníctvo.

V piatej časti sa autori venujú analýze troch dystopií, teda ideálnych spoločností vytvorených pre literárne potreby v Európe 20. storočia. Tri zvolené romány, **Orwellova 1984**, **Zamjatinov** román *My* a **Huxleyho** *Koniec civilizácie* predstavujú kritiku vytvorených ideálnych zriadení z liberálnych a konzervatívnych pozícií. Autori si zvolili rovnakú štruktúru a teda analýzu postavenia politickej elity, mechanizmy uplatňované na udržanie systému a črty a charakter vzťahov spoločnosti. Porovnávanými kategóriami sú vrcholný predstaviteľ moci, jadro vládnucej skupiny, nástroj sociálnej stability, represívny orgán, trest, kolektívne rituály udržiavajúce ideológiu, povrchnosť spoločnosti, rodinný život v utópii a koniec hlavného hrdinu.

V súčasných diskusiách, hlavne medzi kritikmi existujúceho spoločenského systému sa objavujú požiadavky na zmenu, ktoré v mnohých aspektoch korešpondujú s niektorými princípmi uvedenými v spomenutých utopických dielach. To, čo je dôležité vziať do úvahy pri týchto diskusiách a to, čo explicitne vyplýva z teoretickej časti recenzovanej knihy, sú nasledujúce princípy:

- 1.) každý utopický koncept vychádza zo subjektívnej predstavy a vnímania reality daným autorom a teda pre každého je utópia niečím iným;
- 2.) každá analyzovaná utópia je formovaná a štruktúrovaná prostredníctvom ideí a hodnôt, ktoré daný autor považuje za vhodné;
- 3.) utopické koncepty sú často v rozpore s liberálnymi hodnotami, utópia neartikuluje jednotlivca, jeho práva a záujmy, ale kolektív, ktorý sa riadi pravidlami, ktoré predstavujú základný mechanizmus fungovania utópie;
- 4.) utopické usporiadanie často nemá nič spoločné s participáciou členov spoločnosti na správe vecí verejných, práve naopak, tá je väčšine populácie vo všetkých vybraných príkladoch odobratá.

Význam knihy spočíva nielen v jej prínose pre odbornú diskusiu v otázkach kategorizácie utópie v politickej vede, ale predstavuje aj obohatenie súčasnej diskusie o charaktere a usporiadaní spoločnosti.